Využívání stanovišť zajícem polním a jejich možná úprava mysliveckým managementem

Jan Cukor, František Havránek, Karel Bukovjan

V listopadovém čísle loňského výtisku časopisu Myslivost jsme uveřejnili článek na téma Dohady a skutečnosti o zajících, který byl obecně zaměřený na základní faktory, ovlivňující život a přežívání zajíce polního v kulturně pozměněné krajině. V tomto příspěvku se podrobněji zaměříme na skutečnosti, týkající se výběru a srovnání základních typů stanovišť, které se vyskytují v zemědělsky intenzivně obhospodařované krajině, a na možnosti jejich ovlivnění mysliveckým hospodařením. Dále pak poukážeme na skryté působení kvality stanovišť na zaječí zvěř.

Jedním ze zásadních kritérií, která ovlivňují výběr stanovišť zajícem polním, je struktura pěstovaných plodin v dané lokalitě. K tomu, aby splnil své výživové nároky, vyžaduje zajíc rozmanitou potravní nabídku. Přesto, že zaječí zvěř používá jako krmivo také zemědělské plodiny, dává často přednost běžně rostoucím bylinám. Nižší druhová rozmanitost, se kterou se běžně setkáváme v podmínkách našeho intenzivního zemědělství, u zajíců způsobuje ne jenom sníženou tělesnou hmotnost a větší úmrtnost, ale také menší četnost vrhů a menší počet mladých zajíčků na jeden vrh. Ke zdárnému růstu a reprodukci vyžadují ve své potravě zajícovití dostatečné množství proteinů neboli bílkovin. Rovněž potřebují dostatek tuků, a proto preferují druhy rostlin a jejich části na tuky bohaté. Vysoký obsah tuku v konzumovaných rostlinách snižuje hmotnost potřebné denní dávky potravy. S tím souvisí i snížené riziko predace (zajíc tráví konzumací a vyhledáváním kvalitní potravy méně času). Tuk je také nepostradatelný pro kojící zaječky z hlediska produkce mateřského mléka. V kulturní krajině se dají stanoviště jednoduše rozdělit podle typu pěstované vegetace do pěti základních kategorií: pastviny, úhor, travní plocha (často až 3 krát ročně sekaná), obilniny a ostatní plodiny (řepka, len, krmná

řepa…). Během roku se obsah bílkovin a tuků v porostech výše uvedených typů mění, což může výběr stanovišť využívaných zajícem také do jisté míry ovlivnit. Nezanedbatelné jsou také hodnoty obsahu energie, které se s výjimkou obilovin, ostatních plodin a travních porostů v zimě, kdy mají tyto stanoviště její obsah vyšší, významně neliší. Autoři studie z anglické univerzity v Durhamu se proto zaměřili na obsah těchto látek v jednotlivých kategoriích pěstované vegetace. Výsledky jsou znázorněné v následujících sloupcových grafech.

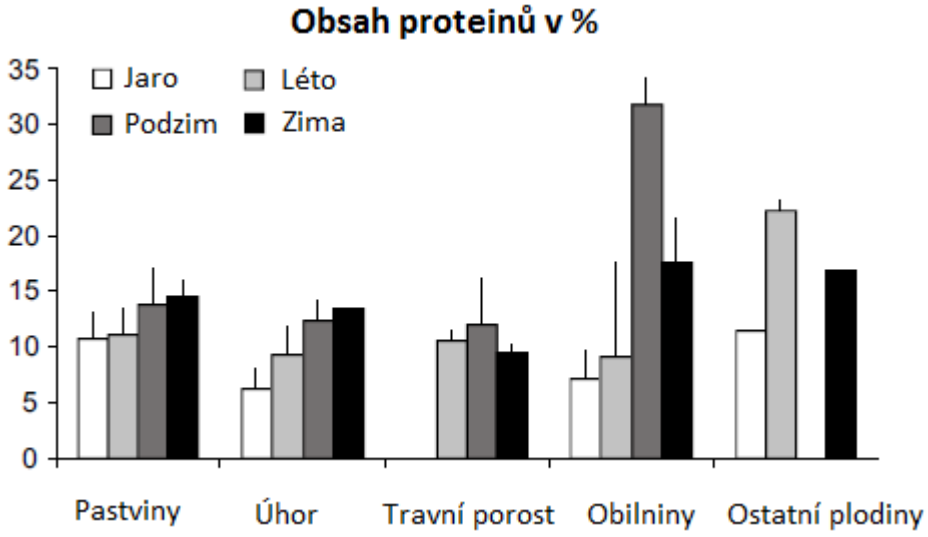

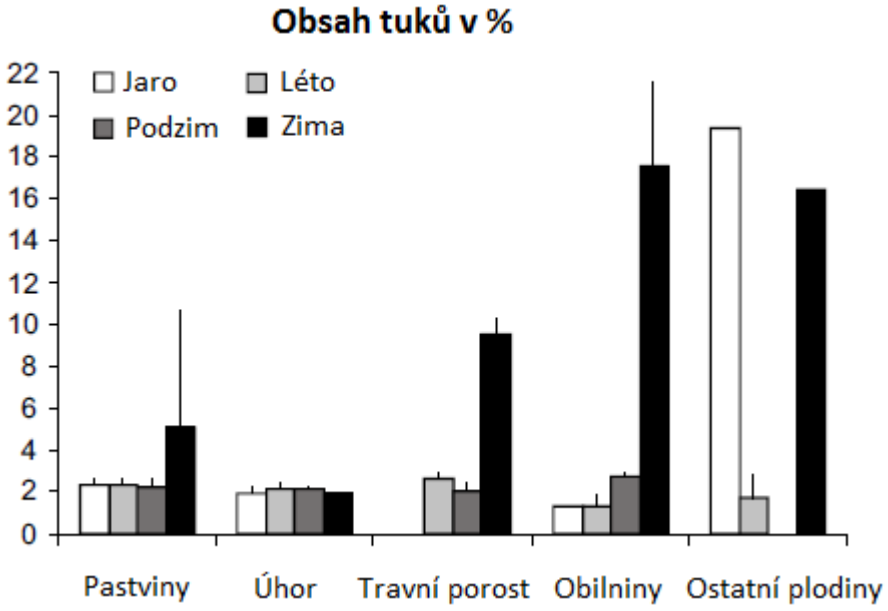

Z grafů je jasně patrný výrazný rozdíl a změny kvality píce u jednotlivých kategorií zemědělského hospodaření během ročních období. Jednoznačně nejvyšší obsah bílkovin a tuků

mají obilniny a ostatní plodiny během podzimních a zimních měsíců (tedy po dozrání). Z výsledků by se tedy podle obsahu živin dal předpokládat zájem zaječí zvěře o obilniny a další zemědělské plodiny. Z telemetrických pozorování však vyplynula preference pastvin a to v průběhu celého roku, s výjimkou zimních měsíců, kdy zajíci dávali přednost travním porostům. Pro zajíce jsou tedy pastviny a travní porosty z hlediska zastoupení složek potravy vyhovující, procentuální obsah tuků a bílkovin jim dostačuje. Se sníženými energetickými hodnotami v potravě byla také spojována snížená tělesná kondice zajíců, která byla zjištěna u jedinců žijících v pastevní krajině bez pěstovaných zemědělských plodin. Důvodem nižší hmotnosti zaječí zvěře tedy s největší pravděpodobností není méně hodnotná potrava, ale chybějící krytové možnosti na rozsáhlých pastvinách. Pastviny bývají v porovnání s dalšími stanovišti mnohem vlhčí, čímž se zvyšují nároky na termoregulaci jedinců. Narůstá také riziko rychlejšího přenosu nemocí v populaci.

Ideální domovské okrsky by tedy měly zahrnovat nejenom stanoviště s kvalitní potravou, na kterých je zajíc aktivní za šera a v noci, ale také místa s vhodnými úkryty pro denní, méně aktivní část dne. Stanoviště, na kterých se zajíc snaží najít potravu, jsou často přehledná, nacházející se v otevřené krajině a odpovídají charakteru pastvin. Naproti tomu lokality určené k odpočinku by měly obsahovat krajinu pestře strukturovanou s množstvím vegetačního krytu. Úkryt nemusí poskytovat pouze remízky, ale také pole menších výměr s pěstovanými obilninami. Výhodou mozaikovité krajiny je bezpochyby dostupnost pestré potravy pro zaječí zvěř v průběhu celého roku. To bývá problém intenzivně obhospodařované zemědělské krajiny, kde se v průběhu dnů až týdnů mění rozlehlé výměry půdních bloků na nehostinná oraniště. Zde nastává prostor pro úpravy krajiny. Ne vždy se podaří myslivecký m spolkům pronájem nebo odkup pozemků na trvalá opatření, tedy výsadbu keřů a nejlépe plodonosných dřevin. Pokud je s místními zemědělci možná alespoň nějaká komunikace, je vhodné přistoupit ke krátkodobým řešením ve formě zvěřních políček.

Kvalitu prostředí, se kterým přímo souvisí i přežívání zajíců, můžeme vylepšit výsevem speciálních směsek na posklizňové plochy, nebo se na situaci připravit pomístným podsevem do hlavní kultury, pokud to zvolená agrotechnika dovolí. Pro využití posklizňových ploch, které budou dle osevního plánu ponechány v klidu do jara, jsou vhodné směsky sestavené například z krmné kapusty, plazivého jetele, ovsa, pohanky popřípadě řepky, ozimé vikve, slézu a žita trsnatého nebo jiné ozimé obiloviny. Takové směsky lze vysévat od července do srpna. Skýtají zvěři ne jenom prodloužení pastevní periody, ale i kryt. Ten zajišťují vyšší druhy jako je pohanka obsahující dietetické látky nebo sléz. Po přemrznutí pohanky a slézu pak poskytují

zvěři pastvu především ozimé druhy. Dalším rizikem těchto směsek v posledních letech jes nedostatek srážek. Směsky špatně vzchází a někdy, pokud včas nezaprší, může být výsev neúspěšný. Proto je třeba mít osivo připravené a výsev přizpůsobit momentálnímu počasí a meteorologické předpovědi. Po pásovém vysetí uvedené směsky 24.8.2014 (viz foto) uvádí Bc. T. Perna: Směska byla vyseta na pozemcích Agro Hoštka a.s., po sklizení cukrovky (konec listopadu) je tato směska jedním z posledních zdrojů zelené pastvy a krytu v okolí. Porost je plně zapojený, vysoký 50-70 cm a dominuje v něm pohanka a sléz. Dle pobytových znaků (spásání, trus) je směska zvěří hojně navštěvována. Pozorována je zvěř zaječí a srnčí.

Na závěr ještě připomeneme, že zajíci se v přírodě musí vyrovnávat se sezónními změnami potravní nabídky, které probíhají v současné zemědělské krajině tak rychle, že se mohou vymykat schopnosti zajíců se s nimi bez újmy vyrovnat. Ještě dramatičtější je pak přechod zaječí zvěře ze suché potravy v intenzívním (umělém) chovu na zelenou pastvu po vypuštění. Je proto třeba odchované a vypouštěné zajíce převádět postupně na přirozenou potravu v aklimatizačních voliérách a oplocenkách. V případě přímého vypouštění rovnou do honitby si s tímto problémem musí zajíci poradit sami. Některé praktické zkušenosti ukazují, že to vypuštění jedinci dokáží. V naší, ani zahraniční literatuře jednoznačnou odpověď nenajdeme. O tom, jaké odpovědi nám na tuto otázku dají naši „pokusní“ zajíci vybavení vysílačkou, kteří jsou vypouštěni různým způsobem, vás budeme informovat po ukončení projektu v roce 2017.

Příspěvek vznikl v rámci projektu Faktory mortality, využívání stanovišť a podpora populací zajíce polního, který podpořila Grantová služba LČR.